

SALVATION THROUGH SUFFERING IN F. M. DOSTOIEVSKI'S WRITING

Silviu Cristian Rad, PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: This study proposes to approach the theme of salvation through suffering having as support the three novels written by Dostoevsky: Crime and Punishment, Demons and The Brothers Karamazov.

The research undertaken is trying, ever since the beginning, to clarify some interrogations born around the suffering. We cannot talk about suffering without resorting to an analysis of humility, as an act of humility, and of love, the assumption of the suffering of neighbor.

In the second part of the study, we will try to answer, through the texts under discussion, to two questions: who are we, ourselves? what man is? The anthropology is the center stage of Russian novelist. Without an analysis of the human being, it becomes impossible to get, truly, into the mysteries of the suffering, how it is treated by Dostoevsky.

The study concludes with a comprehensive analysis of the parable of "the savior onion thread" of that "good", insignificant, made here on earth, thread that, later, at the intervention of a guardian angel, it turns out even savior for the "witch" which has reached into hell. The story of "the savior onion thread" refers to the act of a small charity that can become redeeming.

Keyword: suffering, the savior onion thread, the human, humility.

Suferința este una dintre realitățile cele mai prezente în viața omului. George Remete, într-o amplă cercetare consacrată „suferinței umane și iubirii lui Dumnezeu”, încercă descifrarea enigmei care planează asupra suferinței: „suferința îl copleșește pe om nu numai prin presiunea naturală ci și prin insurmontabilitatea ei metafizică, prin faptul că la toate întrebările se găsesc răspunsuri satisfăcătoare, numai la ea nu. Toate realitățile și problemele sunt raționale și, în acest fel, se poate găsi dintru început o rezolvare. Suferința apare însă irațională, cu ea intrăm parcă în domeniul absurdului și al neființei, în care nu mai poate exista nici o rezolvare și nici un răspuns, fie el bun sau rău. Ea pare să fie dincolo de bine și de rău, absurdul și neființa în sine. În acest fel, suveranitatea suferinței apare indiscutabilă”¹.

Suferința în creația dostoievskiană îmbracă diferite forme, de la suferința văzută ca un semn al providenței la suferința ca rezultat al păcatului săvârșit, dar și „suferința ca experiență trăită în spirit, cu efecte malefice asupra autocunoașterii și autorealizării”². Întregul demers al romancierului rus are ca punct de plecare o stânjeneală spirituală și un sentiment de inconfort intelectual. Dostoievski dintr-un zel de a găsi răspunsuri satisfăcătoare suferinței, nu de fiecare dată se află în preajma unei soluții în duhul Bisericii Ortodoxe Ruse³.

¹ George Remete, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, ediția a II-a, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p.9.

² Ion Mânzat, *Psihologia creștină a adâncurilor. F. M. Dostoievski contra Freud*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 588.

³ „Dostoevsky was intimately familiar with two major philosophies: that of Orthodox Christianity and of Utopian Socialism. Each had its own specific and finely tuned understanding and justification of suffering, and each prescribed its. An investigation of his works of fiction, however, place doubt in a reader's mind as to whether Dostoevsky's personal philosophy ever completely adhered to either. It was certainly the Christian concepts that he leaned closer to; his works speak loudly and passionately against the tenets and beliefs espoused by Socialism. However, he did not accept Russian Orthodox Christianity in its totality, either. In his novels, Dostoevsky placed an emphasis on the importance of humanist values and the social application of Christian love. But contrary to traditional Orthodoxy, he stressed that suffering is a mystery that may not have any

Romancierului rus nu i se poate imputa că nu a găsit, întrutotul, răspunsuri satisfăcătoare asupra suferinței umane, prin intermediul personajelor sale. Pentru filologie lămurirea acestei probleme nu este una obligatorie. În schimb teologia nu se poate erija în a da răspunsuri. Teologia trebuie să rezolve acest mister la modul absolut, întrucât operează cu Absolutul. Dostoievski și-a asumat problema suferinței, a cugetat la problemele existențiale ale umanității ca un profund teolog.

a) Voluptatea umilinței și dragostea suferinței

Personajele dostoievskiene simt o stranie voluptate să se bălăcească în noroi, cum ar fi: Marmeladov din *Crimă și pedeapsă*, respectiv Dmitri Karamazov din *Frații Karamazov*. Chiar dacă cel mai adesea voluptatea smereniei este rodul exaltării, totuși, uneori ea se manifestă spontan, ca un gest fie încărcat de profunde semnificații morale sau presentimentul unor cumplite fapte viitoare. Spre exemplu, Nastasia Filippovna, pentru a scoate în evidență uriașa distanță morală dintre ea și inocentul prinț Mîskin, se pune în genunchi în fața acestuia, starețul Zosima îngenunchează în fața lui Dmitri Karamazov, pentru ca, în acest mod, să-i atragă atenția asupra nenorocirilor care-l pândesc din pricina firii sale pătimășe.

La Dostoievski nu apare cultul suferinței pentru suferință, ca scop în sine, acest cult este subordonat afirmării personalității umane, împlinirii idealului.

Frenezia și exaltarea sunt trăsături aproape nelipsite personajelor dostoievskiene, căci puterea covârșitoare a aroganței și teama de ridicol le fac pe cele mai mândre dintre ele să cadă în genunchi, să îmbrățișeze picioare (aluzie la spălătul picioarelor ucenicilor de către Învățător), într-un cuvânt, să se umilească până la răstignire⁴.

Unul dintre personajele în care putem identifica umilința, dar și demnitatea este Marmeladov. Acest personaj, din *Crimă și pedeapsă*, vulnerabil în fața ispitei, element principal în partea de început a romanului, este un martir al declasării și degradării morale. Imatur spiritual este incapabil să lupte cu păcatul, asistă neputincios la toate vicisitudinile care se petrec în jurul său. Pe parcursul întregului său monolog ceea ce surprinde este tonul optimist și încrezător în iertarea din partea lui Dumnezeu⁵.

Întregul mesaj al discursului lui Marmeladov este unul emoționant. Un om își expune cu tristețe traiul mizer în care a ajuns, își recunoaște vina pe care o poartă pentru situația creată, atât pentru el cât și pentru fiica sa, „această goliciune în care se află, îl face să se simtă ca un Hristos sărac, batjocorit și biciuit. Personajul care-și pierde orice speranță în oameni, găsește puterea de a privi în sus, în căutarea unui ajutor și de a desluși secretul celor dreți și puternici”⁶. Toate acestea învăluite „nu cu arțag, ci cu smerenie”⁷.

ultimate cosmic reparation” – Elizabeth J. Ewald, *The Mystery of Suffering: The Philosophi of Dostoievski's Characters*, Trynity College, Hartford, 2011. P. 4.

⁴ <http://arhivaluceafarulromanesc.wordpress.com/%E2%96%BC-proza/george-petrovai-%E2%80%9Esuferinta-mantuitoare-motiv-statornic-in-opera-lui-f-m-dostoievski/>

⁵ Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2007, p. 432.

⁶ Simonetta Salvestroni, „Isacco il Siro e l'Opera di Dostoevskij” in *Studia Monastica*, vol. 44, Fasc. 1, 2002, p.48.

⁷ F. M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, ediția III-a, trad. de Ion Covaci, prefață de Albert Kovacs, Ed. Leda, București, 2008, p. 25.

În cadrul acestui monolog⁸, Dostoievski este inspirat de un pasaj al scrierilor Sfântului Issac Sirul⁹, fundamentat pe mai multe trimiteri scripturistice, la care face aluzie și Dostoievski (Luca 6, 35 și Matei 20, 8-15)¹⁰.

Această referire nu este întâmplătoare, scrierile Sfântului Issac Sirul fac parte din preocupările de suflet ale scriitorului rus.

Marmeladov căzut în mocirla păcatul nu-și pierde demnitatea. Ceea ce scriitorul rus scoate în evidență prin intermediul acestui „bufon” este capacitatea omului de îndreptare. Omul fiind creat după chipul lui Dumnezeu nu-și pierde capacitatea de a se ridica, indiferent de starea de păcat în care acesta se află. Chipul este constitutiv și normativ el nu poate fi niciodată pierdut, nici distrus¹¹.

O altă trăsătură predominantă a lui Marmeladov este că acesta nu rămâne imun la suferința semenului arătând compasiune față de Katerina Ivanova, rămasă văduvă cu trei copii și zbătându-se într-o mizerie neagră. Acesta îi mărturisește lui Raskolnikov „căci n-am putut să trec nepăsător pe lângă atâta suferință”¹².

Cu toată compasiunea arată și asumarea suferinței aproapelui, acest personaj, autentic dostoievksian, nu este (devine) complet curat înaintea lui Dumnezeu datorită vanității sale: „căci evocând iertarea cerească, el implicit o anticipează: nu se crede vrednic să fie primit, dar știe că totuși va fi primit în ciuda împotrivrării celor preaînțelepți, a celor deștepți. Or, ceea ce îi absolvă în ochii divinității pe păcătoși, meritul unic, dar cu atât mai prețios, nestemata care înclină balanța dreptății absolute în favoarea lor, este tocmai autocondamnarea sinceră, resemnarea definitivă, lipsa totală de vanitate”¹³.

⁸ Unde este copila care s-a jertfit pentru mama ei vitregă, oficioasă și rea, și pentru niște copilași străini? Unde este copila care nu s-a îngrozit de netrebnicia tatălui ei pământesc, un bețiv fără căpătâi, și a fost milostiva cu el?!” Și va mai spune: „Vino în împărăția mea. Te-am iertat o dată... Te-am iertat o dată... Și-ți iert și acum păcatele tale multe, pentru ca mult ai iubit...” Și o va ierta pe Sonia mea, o va ierta, știu bine... Am simțit-o în inima mea când am fost deunăzi la ea!... Și are să-i judece pe toți și are să-i ierte pe cei buni și pe cei răi, și pe cei înțelepți și pe cei smeriți... Iar când va fi isprăvit cu toți ceilalți, va grăi către noi: „Veniți și voi, va spune, veniți, voi bețivanilor, veniți, voi cei slabi de înger, veniți, voi păcătoșilor!” Și noi vom ieși și ne vom opri în fața lui fără frică. Și va spune el: „Sunteți niște porci! Aveți chip de animale și apucături aidoma lor, dar veniți și voi în împărăția mea!” Atunci vor grăi cei preaînțelepți, vor grăi cei deștepți: „Doamne, pentru ce-i primești și pe aceștia?” Și va răspunde el: „Îi primesc, v-o spun vouă, preaînțelepților, îi primesc, v-o spun vouă celor cu minte multa, fiindcă nici unul dintre ei nu s-a crezut vrednic să fie primit...” Și va întinde către noi brațele, și ne vom arunca în brațele lui și vom plânge... și vom înțelege totul! Atunci abia vom înțelege totul!... Și toți vor înțelege... și Katerina Ivanovna... va înțelege și dânsa... Doamne, vie împărăția ta! – F. M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, ediția III-a....., pp.36-37.

⁹ Fii vestitor al bunătății lui Dumnezeu, pentru că te călăuzește pe tine care ești nevrednic și pentru că ești mult dator, și nu scoate dreptul Său de la tine. Și în locul lucrurilor mici pe care le faci, îți dăruiește cele mari. Să nu numești pe Dumnezeu «drept», căci nu dreptatea Lui se vede în faptele tale 367. Și dacă David îl numește pe El drept, Fiul Lui ne-a arătat că El este mai degrabă bun și blînd. «Este bun, zice, cu cei răi și necinstitori» (Lc. 6, 35). Cum îl numești «drept», cînd citești în capitolul despre plata lucrătorilor : «Prieten, nu te nedreptătesc, ci voi să dau acestuia de pe urmă, ca și ție. Dacă ochiul tău este rău, Eu sînt bun» (Mt. 20,13-15) ? Și cum numește iarăși omul pe Dumnezeu «drept», cînd aude capitolul despre fiul risipitor (.....)Unde e dreptatea lui Dumnezeu cînd noi, păcătoși fiind, Hristos a murit pentru noi? – Sfântul Isaac Sirul, *Filocalia X – Cuvinte despre sfintele nevoițe*, trad. de Pr. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, 2008, p. 281.

¹⁰ Simonetta Salvestroni, „Isacco il Siro e l'Opera di Dostoevskij” in *Studia Monastica*, vol. 44, Fasc. 1, 2002, p. 49.

¹¹ Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, trad. din lb. franceză de Irineu Ioan Popa, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 93.

¹² F. M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, ediția III-a, trad. de Ion Covaci, prefață de Albert Kovacs, Ed. Leda, București, 2008, p. 29.

¹³ Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2007, p. 434.

Păcatul mândrie îi coplește lui Marmeladov voința, „omul patimilor nu mai este un om al voinței”¹⁴, devenind un om stăpânit și purtat de patimi. Maurice Blondel meditănd asupra patimilor care se nasc din setea după infinit întreprinde o analiză asupra creației dostoievskine: „tot răul care la Dostoievski are totdeauna o origine spirituală: aroganța, deșertăciunea, bucuria de paguba altuia, cruzimea, ura, însăși plăcerea, provine pentru el din năzuința sufletului de a răzbuna sfințenia înăbușită și umilită, sau de a impune și a afirma drepturile ei, fie și într-un mod nebunesc și pervers. Credința că și omul căzut, stricat, pervertit, persistă, ba chiar că în condiția căderii sale se poate vedea totodată însușirea asemănării sale cu Dumnezeu, iată trăsătura unică și totuși corespunzătoare ființei creștinismului, a concepției despre om a lui Dostoievski”¹⁵.

Omul și în păcat fiind nu-și pierde chipul lui Dumnezeu, ființa umană are capacitatea de a se ridica din tenebrele păcatului. Acest personaj enigmatic, al romanului, trăiește o falsă certitudine cum că suferința îndurată de el este plata pentru a ajunge în rai, el devine propriul lui judecător. Noi oameni nu operăm cu certitudini, numai o optică prea lumească poate susține acest aspect. Ce fel de suferință este cea îndurată de Marmeladov? Este suferința ca urmare a unei patimi¹⁶, o consecință firească a unui „bețiv invederat”¹⁷. Suferința îndurată de Marmeladov nu este suferința pe care ne-o cere Hristos. Personajul nu este pedepsit de romancier, deoarece, Dostoievski știe că în orice suflet păcătos există posibilitatea reabilitării harice.

Un alt memorabil personaj care se prăbușește în prăpastia voluptății, alegând să se bălăcească în noroiul păcatului este Dmitri Karamazov. Iubirea pasională pe care acesta o nutrește pentru Grușenka naște cumplite patimi, „la Dostoievski, iubirea este aproape întotdeauna demonică, ridică tensiune până la punctul de explozie”¹⁸.

Problema voluptății a fost urmărită cu atenție de Dostoievski prin intermediul acestui personaj. Dorința unor plăceri a simțurilor și a trupului îl duce pe acest personaj în proximitatea savârșirii unei crime. Drama acestui personaj nu se sfârșește aici, acesta se gândește la sinucidere, considerată de acesta, eronat, un act eliberator.

Scriitorul rus își salvează personajul de acest oribil act prin suferința aproapelui. În decursul procesului, care precede crima pentru care este acuzat, pe nedrept, doborât de osteneală Dmitri se întinde preț de câteva minute. Acesta are un vis providențial în urma căruia nu poate înțelege suferința copiilor.

Valeriu Cristea în analiza întreprinsă asupra acestui episod afirmă: „după acest vis profetic începe de fapt renașterea la o nouă viață a eroului”¹⁹. Viața sa spirituală se schimbă

¹⁴ Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992, p. 55.

¹⁵ Simon Frank, *die Krise de Humanismus, Eine Betrachtung aus der Sicht Dostoevskys*, Hochland, 28 Jahrgang, Heft 10, p. 295, apud Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 55-56.

¹⁶ „Omul acesta era trecut de cincizeci de ani, de statură mijlocie, îndesat, cu părul cărunt și o chelie mare; avea obrazul buhăit și gălbejit, aproape verzui, de bețiv inveterat, cu pleoapele umflate de sub care străluceau niște ochișori roșii, mici ca două crăpături, dar plini de vioiciune” – Feodor M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă.....*, p. 24

¹⁷ „Acesta fugise de acasă cu toți banii și de cinci nopți dormea în șlepurile de fân de pe Neva, fiind cunoscut și batjocorit în toate cârciumile din cartier” – Cf. Feodor M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă.....*, pp. 25-26.

¹⁸ Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*, trad. de Radu Părpăuță, Institutul European, Iași, 1992, p. 75.

¹⁹ Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski.....*p. 269.

întru totul după acest episod providențial, fața îi este „luminată parcă de fericire”²⁰. Precum Saul din Tars dintr-un prigonitor devine o unealtă a lui Hristos, Dmitri dintr-un tâlhar devine un compătimitor al celor suferinzi.

Drama acestui vis îl însoțește inclusiv în închisoare²¹, suferința detenției devine spațiu al meditației, unde Dmitri își elaborează noua sa viziune despre ființa umană. Suferința pricinuită de închisoare devine mobil al purificării. Acesta nu dorește să se sustragă detenției, deoarece „presupune sustragerea de la suferința pe care se pregătește s-o primească pentru toți copchilașii lumii”²².

Tema centrală a romanelor dostoievskiene, cum de altfel am evidențiat mai sus, este destinul tragic al omului, Mitea Karamazov nu face excepție de la această abordare. Tragismul acestui personaj este amplificat în urma iubirii duale pe care acesta o nutește. O iubire – voluptate și o iubire- compătimitoare. Nikolai Berdiaev reflecând asupra iubirii în romanele dostoievskiene ajunge la următoare concluzie: „prin această dualitate are loc o vătămare a individului. Persoana umană este amenințată să-și piardă integritatea. Voluptatea nemărginită și compătimirea absolută nu sunt compatibile cu cel care iubește. Omul rămâne singur, redat sieși de propriile-i patimi polare, epuizat de propriile sale forțe. Iubirea lui Mitea Karamazov față de Grusenka scoate din minți. Niciodată și nicăieri iubirea nu-și află tihnă, nu se îndreaptă spre bucuria contopirii. În iubire nu se întrevede nici o rază de lumină. Peste tot ies la iveală nefericirea în iubire, baza ei întunecată și distrugătoare, suferința ei”²³.

Valeriu Cristea ne dezvăluie că Dmitri „nu este un credincios în sensul obișnuit ortodox, ci mai curând un căutător”²⁴ al unui Dumnezeu personal. Prin intermediul acestui memorabil personaj dostoievskian putem observa genialitatea și acuratețea cugetării scriitorului rus asupra acceptării suferinței. În niciun alt personaj nu putem identifica mai limpede lupta dintre bine și rău care are loc în sufletul omului.

În cel de al treilea capitol al primei părți, intitulat *Sposedania unei inimi arzătoare. În versuri*, Dmitri îi expune lui Aleoșa propria sa filosofie despre viață²⁵, în care „eroul deplânge

²⁰ F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. al II-lea, trad. Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Rao Clasic, București, 1997, p. 283.

²¹ „Pentru ei am să mă duc la ocnă, fiindcă odată și odată trebuie să plătească cineva pentru toți. Nu l-am ucis eu pe tata, și totuși, trebuie să mă duc la ocnă. Primesc aceasta suferință! Acum mi-am dat seama, aici... Între zidurile astea părăginate. Sunt mulți, sute de făpturi omenești acolo, în hrube, sub pământ, cu ciocanele în mână. O, da, o să fim ferecați în lanțuri și văduviți de libertate, dar din noianul durerii noastre vom reînvia pentru bucurie, căci fără ea omul nu poate să trăiască, nici Dumnezeu să existe, pentru că Dumnezeu i-a dăruit omului bucuria, este privilegiul lui, marele lui privilegiu... Fă, Doamne, ca inima omului să se mistuie în rugăciuni! Cum aș putea și trăiesc acolo, sub pământ, fără Dumnezeu? Rakitin minte; dacă Dumnezeu va fi izgonit de pe fața pământului, noi îl vom făuri din nou sub pământ! Un ocaș poate și mai puțin să trăiască fără Dumnezeu decât un om liber! Și atunci noi, viețuitorii din subterane, vom înălța din adâncul pământului un imn tragic lui Dumnezeu, în mâna căruia se află bucuria! Slavă lui Dumnezeu și bucuriei sale! Îl iubesc”. – F. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. al II-lea ..., p. 407.

²² Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*....p. 269.

²³ Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*...., pp. 75-76.

²⁴ Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*....p. 285.

²⁵ Eu, frățioare, eu sunt viermele ăsta, și poezia parcă-i scrisă anume pentru mine! Noi, toți Karamazovii, suntem la fel, și în sufletul tău, îngere, viermele trăiește și e sortit să dezlănțuie adevărate furtuni! Furtuni, îți spun, fiindcă desfătarea se dezlănțuie ca o furtună, mai aprigă chiar decât o furtună! Frumosul este ceva cumplit, înfiorător! Înfiorător, înțelegi? Pentru că nu poți să-l cuprinzi, nu poți să știi ce-i acolo în fond, și nici n-ai cum să știi, fiindcă Dumnezeu ne-a pus în față numai enigme. Aici se întâlnesc toate extremele, și toate contradicțiile sălășluiesc laolaltă. Eu, frățioare, nu sunt un om cult, dar am stat și am cugetat mult. Sunt atâtea taine care ne înconjoară! Prea multe enigme apasă asupra bietului om pe acest pământ. Dezleagă-le cum te taie capul, și ieși la

obligativitatea pentru om de a cunoaște binele și răul din experiența proprie, pe când autorul consideră această experiență, care cere atitudine activă și jertfe, o cale sigură spre fericire și cunoaștere²⁶.

Omul nu poate dobândi plenitudinea binelui decât biruind răul. Ambiguitatea, polaritatea care se află la început în sufletul eroului nu rămâne definitivă. Lupta din interiorul lui Dmitri este trecătoare, nu are un statut imuabil, opțiunile sale finale vor fi cele de a îndeplini binele, chiar cu prețul suferinței. Un suflu de optimism vizează întreaga viziunea finală a eroului despre lume în general și om în special.

b) Descoperirea chipului hristic în omul decăzut.

Întrebările care l-au frământat pe Dostoievski și care își află răspunsul pe parcursul acestei analize sunt: „ce suntem noi înșine?” și „ce este omul?”

Întreaga creație dostoievskiană are în centru omul, iar concepția lui religioasă în ceea ce privește lumea este opusă monofizitismului care admite doar natura divină a lui Hristos. În concepția lui există o natură divină și una umană, întrucât divinitatea are o natură duală.

Pe parcursul întregului său demers atropologic scriitorul rus demonstrează dinamismul ființei umane, iar dialectica omului din subterană constituie doar un prim început al dialecticii dostoievskiene care se desăvârșete în Frații Karamazov. Dostoievski are un text celebru și teribil²⁷, în romanul *Însemnări din subterană*, despre „omul subteran”, unde acesta remarcă supremația credinței și a libertății față de tot ceea ce este material și determinat.

Credința și libertatea sunt principale elemente, nelipsite, care-l definesc pe omul dostoievskian. Un act de credință în libertate este percepută și suferința, de fapt, toate romanele sale sunt tragedii în căutarea libertății prin suferință.

Dostoievski îl descoperă pe Hristos în adâncul omului prin suferință și libertate. În orice ființă decăzută există totuși o rămășiță de bine care-i poate da posibilitatea mântuirii,

---

liman teafăr, nevătămat, dacă-ți dă mâna. Frumosul! și apoi, nu pot să suport gândul că unii oameni cu suflet mare și luminați la minte încep prin a slăvi idealul madonei, ca să ajungă la urmă să năzuiescă spre un alt ideal, idealul Sodomei. Dar și mai îngrozitor este atunci când omul în al cărui suflet sălășluiește idealul Sodomei nu înseamnă că-și întoarce fața de la celălalt ideal, al madonei, fiind singurul care-l însuflețește și pentru care inima lui arde, arde cu adevărat, ca în anii neprihănitei tinereți. Nu, sufletul omului e larg, mult prea larg, n-ar strica să fie puțin îngustat! Dracu' să înțeleagă! Acolo unde mintea vede numai rușine inima descoperă frumosul. Poate oare Sodoma să reprezinte frumosul? Crede-mă că pentru cei mai mulți oameni frumosul este însăși Sodoma! Poți tu să dezlegi taina asta? și te cutremuri când te gândești că frumosul este nu numai ceva care te înspăimântă, ci în același timp și o taină nepătrunsă. Aici se dă lupta între diavol și Dumnezeu, iar câmpul de bătălie este însuși sufletul omului – F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. I, trad. Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Rao Clasic, București, 1997, pp. 170-171.

²⁶ Albert Kovacs, *Poetica lui Dostoievski*, Editura Univers, București, 1987, p. 124.

²⁷ Și cine știe (e imposibil să garanteze cineva), poate că tot scopul spre care omenirea năzuiește pe pământ nu constă decât din această continuitate a procesului de realizare, altfel spus – din însăși viața, nu din scopul propriu-zis care, firește, nu poate fi decât ceva ca doi ori doi fac patru, adică o formulă, iar doi ori doi fac patru, domnilor, asta nu mai e viață, ci începutul morții. În orice caz, omul s-a temut mereu de acest doi ori doi fac patru, iar eu mă tem și acum. Să zicem că omul nu face decât să caute acest doi ori doi fac patru, traversează oceanele, își sacrifică viața în această căutare, dar, zău, parcă îi e frică să găsească cu adevărat. (...) Într-un cuvânt, alcătuirea omului e comică; toate acestea, evident, conțin un calambur. Dar doi-ori-doi-fac-patru este, totuși, ceva nesuferit. Doi-ori-doi-fac-patru nu-i, după părerea mea, decât o impertinență. Doi-ori-doi-fac-patru se uită ca un filfizon, își stă în drum cu mâinile în șolduri, nu te lasă să treci și scuiopă. Sunt de acord că doi-ori-doi-fac-patru este un lucru excelent; dar dacă ne apucăm să lăudăm totul, atunci și doi-ori-doi-fac-cinci este uneori un lucrușor nemaipomenit de drăguț – F. M. Dostoievski, *Însemnări din subterană și alte microromane*, prefețe și note de Emil Iordache, trad. Nicolae Gane și E. Iordache, Polirom, Iași, 2007, p. 45.

„toată creația lui Dostoievski este axată pe reprezentarea omului și a destinului său, reprezentare dusă până la înfruntarea lui Dumnezeu, dar care își găsește rezolvarea prin încredințarea destinului Omului către Dumnezeu-Omul-Hristos”²⁸.

Specificul lui Dostoievski, în abordarea ființei umane, ne este revelat, de către Berdiaev, în demersul său analitic asupra dostoievskismului: „Dostoievski urmărește destinul acestor suflete străbătute de șuvoiul stihiei apocaliptice, prin cercetarea sa iradiind lumina. Îl abordează pe om în clipa unei crize profund spirituale, religioase. În acest moment de cotitură a destinului se pot face descoperiri esențiale despre natura umană. Fenomenul Dostoievski aduce un element cu totul nou în conștiința atropologică. Această conștiință nu mai este doar tradițional-creștină, pantocratică, umanistă (....). după această experiență, noul suflet s-a născut cu noi îndoieli, cu conștiința unui nou rău, dar și cu noi orizonturi, cu setea unei noi comunicări cu Dumnezeu”²⁹.

Chipul lui Hristos în om „predestinează la îndumnezeire”³⁰, dar refuzând calea spre îndumnezeire, voința umană alege calea opusă, depărtându-se de divin se supune diavolului. Pentru Sfântul Grigorie de Nyssa crearea omului după chipul lui Dumnezeu înalță ființa umană la „demnitatea prieteniei cu Dumnezeu”. Acest proces launtric dintre Dumnezeu și om determină un dor între cei doi „mai întâi Dumnezeu este cel care îl dorește pe om, care îl caută pe om (....), în al doilea sens, eu, om, mă aflu în căutarea obiectului dorinței mele. Iar cele două dorințe se întâlnesc (....). Dorința îl poate purta dincolo de nevoia de a trăi. Dorința ține de ordinul libertății – e acea gratuitate care transformă ființa”³¹. Acest dor al omului după Dumnezeu își are fundamentul în dragostea față de cel de lângă noi. În clipa în care nu mai răspund la dragostea celuilalt, personajele dostoievskiene, aleg binele fals al plăcerii egoiste.

Specific romancierului rus este șansa pe care acesta o oferă, până în cea din urmă clipă, personajelor sale (Raskolnikov, Stavroghin, Dmitri, Ippolit etc). Fondul uman al acestora este bun, în permanență existând posibilitatea îndreptării lor. Din dorința de independență, acești oameni creați de Dostoievski, ajung să înfăptuiască răul, iar înstrăinarea lor de Dumnezeu crează dezordine.

Omul indiferent de starea de păcat, de dezordinea morală, în care se află nu-și pierde posibilitatea îndreptării, „chipul hristic care există în întreaga creatură, incluzând atât trupul, cât și spiritul, n-a fost total distrus de păcat, el a fost slăbit și întunecat, dar nu șters”³².

Pe parcursul întregului demers livresc nu există nicio îndoială asupra educației creștine pe care romancierul a primit-o în sânul Bisericii Ruse și care l-a influențat profund. Dostoievski a înțeles că creștinul care dorește să întipărească în ființa sa chipul lui Hristos, „izvor al incoruptibilității noastre”³³, după cum afirmă părintele Dumitru Stăniloae, e chemat să trăiască la înălțimea demnității sale de ființă răscumpărată cu „însuși sângele Său, afându-ne nouă răscumpărare veșnică”(Evrei 9, 12).

²⁸ Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*....., p. 24.

²⁹ Nikolai Berdiaev, *Filosofia lui Dostoievski*....., p. 38.

³⁰ Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, trad. din lb. franceză de Irineu Ioan Popa, Editura Institutului Biblic și de Misiunea al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 87.

³¹ André Scrima, *Funcția critică a credinței*, prefață, note, trad. de Anca Manolescu, Humanitas, București, 2011, pp. 41-42.

³² I.P.S. Irineu Pop, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2001, p. 72.

³³ Pr. Dumitru Stăniloae, „Paștile, sărbătoarea luminii în Ortodoxie”, în *Studii Teologice*, XXVII, nr. 5-6, 1975, p. 355.

Dostoievski reușește să reverse lumină în întuneric, să descopere chipul hristic în omul decăzut, „întunericul din abisurile spiritului uman iradiază lumină”³⁴. Lumina lui Hristos străbate orice întuneric, biruind orice luptă.

Prin intermediul acestor personaje supuse analizei putem înțelege lupta care se dă în adâncul sufletului omului împătimit, care devine golit de tot ceea ce este divin. În spatele personajelor concepute de scriitor se află preocupările sale asupra existenței lui Dumnezeu, „lumea din opera lui Dostoievski este reflexul întregii lui stări sufletești. Sufletul său se prelungește într-al eroilor săi”³⁵.

c) „Firul de ceapă” salvator

Cine altul, dacă nu Dostoievski pune chestiunea „firului de ceapă”³⁶, a celui bine infim făcut aici pe pământ, fir ce mai apoi, la intervenția îngerului păzitor, se dovedește aproape salvator chiar și pentru „zgrițuroaica” ajunsă în iad. Povestea „firului de ceapă salvator” face trimitere la actul unei mărunte milostenii care poate deveni mântuitoare. Orice act de milostenie pe care omul îl săvârșește pe parcursul vieții îi poate fi salvator în momentul judecății.

Acestă parabolă este rostită de Grușenka, unul din personajele feminine emblematice ale literaturii dostoievskiene. În acest personaj se împletesc atât „tema răutății” cât și „tema bunății”³⁷. Prin urmare, nu întâmplător, scriitorul rus o alege pe Grușenka pentru rostirea acestei pilde. Prin parabola „firului de ceapă” ni se dezvăluie un act de modestie, a unor mici fapte filantropice pe care eroina și le atribuie, dar mai presus de toate este un profund act de smerenie, fiindcă aceasta este capabilă de iubire universală față de aproapele³⁸, calitate păstrată cu discreție.

Acestă poveste a „firului de ceapă” este una definitivă, pentru a ne putea face o imagine concludentă, asupra viziunii eshatologice a scriitorului rus. Teoreticianul Ivan A. Esaulov, reflectând asupra acestui episod din roman, dintr-o perspectivă juridică, dar și eshatologică, analizează diferența dintre un cadru legal, în care s-ar face judecata asupra faptelor noastre, și cadrul haric, în care judecata este după alte criterii, dumnezeiești și nu omenești. Bilanțul eshatologic nu este numai cel al istorie, ci și al înțelepciunii lui Dumnezeu.

³⁴ <http://autarhia.blogspot.ro/2010/05/spiritualitatea-dostoievskiana.html>, accesat în 26.08.2014.

³⁵ <http://ziarullumina.ro/interviu/dialogul-lui-dostoievski-cu-dumnezeu>, accesat în 26.08.2014.

³⁶ „A fost odată ca niciodată o femeie rea și hapsână. Și femeia aceea a făcut cât a făcut umbră pământului și, împlinindu-i-se sorocul, a murit. Și murind n-a lăsat după ea nici o faptă bună. Dracii au pus atunci gheara pe ea și au aruncat-o în iazul de foc. Iar îngerul ei păzitor sta pe mal și-și tot frământa mintea: «Oare ce fapta virtuoașă o fi săvârșit în viața ei ca să pot pune o vorbă bună pentru ea la Dumnezeu?» și, aducându-și aminte, se duce el și-i spune lui Dumnezeu: «A smuls din grădină un fir de ceapă și l-a dat de pomană, a miluit o biată femeie săracă». «Ia firul acela de ceapă, zice Dumnezeu, și dă-i-l să se agate de el, și pe urmă caută s-o tragi afară. Dacă izbutești s-o scapi, să vină aici, în rai, iar dacă s-o rupe firul de ceapă, să rămână unde se afla acum.» Îngerul a coborât degrabă în iad și, întinzându-i firul de ceapă, a zis: «Apucă-te vârtos de el, femeie, și eu am să te scot afară». Și a început să tragă binișor, binișor de fir, până ce a scos-o aproape de tot din iad. Dar ce să vezi: ceilalți osândiți, când au prins de veste că îngerul vrea s-o scape, s-au agățat care mai de care de ea, să-i tragă și pe ei afară. Scorpii de femeie însă, haină cum era la suflet, a început să dea din picioare și să urle: «Pe mine vrea să mă scoată, nu pe voi, ceapa-i a mea, nu a voastră!» Nici n-a apucat să termine și firul de ceapă s-a rupt. Femeia a căzut înapoi în iad și arde și acum în focul gheenei. Îngerul a izbucnit în plâns și a plecat – F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, trad. de Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Rao Clasic, București, 1997, pp. 49-50.

³⁷ Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski...*, p. 735.

³⁸ „Dacă aș fi Dumnezeu, le-aș ierta totul oamenilor” – F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. al II-lea..., p. 180

„Dumnezeu întruchipează harul și nu legea”³⁹ afirmă Esaulov, pentru a ne lămuri pe deplin asupra viziunii dostoievskiene cu privire la judecata divină. Cum se împacă iubirea lui Dumnezeu cu justiția Sa este inaccesibil omului, aceasta este marea taină a economiei divine⁴⁰.

Orice faptă bună pe care omul a săvârșit-o în viață îi poate fi salvatoare în momentul judecății. O faptă bună îl poate duce pe om la sfințenie. Sfântul nu este un atlet al virtuților și nu poate fi definit nici prin anvergura socială, dovadă că primul om care a intrat în Raiul deschis de Hristos a fost un tâlhar, iar primul care a cazut a fost un apostol. Firul de ceapă îi putea fi salvator femeii, dacă această dorea o izbăvire colectivă și nu se gândea numai la ea însăși, egoismul i-a fost eminentemente fatal.

Un alt aspect demn de semnalat este iubirea nemărginită pe care Dumnezeu o are față de ființa umană, dar și sentimentul de milă, central în toate romanele dostoievskiene, prezent, de această dată, prin lacrimile îngerului: „Îngerul a izbucnit în plâns și a plecat”.

Kallistos Ware, în circumscrierea câtorva trăsături caracteristice specifice acestei parabole conchide: „Dacă bătrâna ar fi spus „e ceapa noastră“, n-ar fi fost oare firul acela destul de trainic pentru a-i scoale pe toți din cazan? Dar spunând „a mea, nu a voastră“, și-a pierdut dimensiunea umană. Refuzând să împartă și-a renegat calitatea de persoană. Persoana cu adevărat umană, credincioasă chipului Sfintei Treimi, este cea care spune „noi”, nu „eu”, „al nostru”, nu „al meu”. Fiul lui Dumnezeu ne-a lăsat rugăciunea „Tatăl nostru”, nu „Tatăl meu”. Prima comunitate apostolică de creștini împărțea totul: „Ei stăruiau în învățătura apostolilor, în legătura frățescă, în frângerea pâinii și în rugăciuni... Toți cei ce erau împreună la un loc aveau toate de obște” (Fa. Ap. 2, 42-44). Acum, după nouăsprezece veacuri, dacă vrem să fim creștini adevărați avem neapărată nevoie să regăsim sensul comuniunii, să reînvățăm să împărțim „firul de ceapă”⁴¹.

Din această episod asupra veșniciei putem observa diferența care există în materie eshatologică între Biserica Occidentală și cea Ortodoxă. În textul dostoievskian putem remarca lipsa unei stării intermediare între rai și iad, numită purgatoriu, care este specifică

³⁹ „One could interpret the dramatis personae of this fable allegorically, in a juridical context the woman is the accused, her iniquitous life is her crime, the devils are the executors of the sentence, the Guardian Angel is the defence lawyer, and God is the chairman of the court. However, such a juridical interpretation is flagrantly inadequate to the very meaning of Grushenka's story. The woman's guilt is clear from beginning and is not subject to doubt or dispute. However, God embodies Grace, and not law, and therefore, in spite of the obvious legal incommensurability of one single onion and a mass of wicked deeds, the woman can be saved by divine Grace, regardless of the fact like that by her life she fully deserved the burning. What is striking, but at the same time very characteristic of the Orthodox mentality, is that in the final analysis it is not a long series of personal transgressions which is the woman's undoing, but her pretension to chosenness, her egoism and her setting herself against other sinners, her hope only for personal and not communal salvation. And so, as soon as she utters this, the onion snaps, not because the other sinners grab onto her, but because the sinner herself pushes them away. Nevertheless, even after this wicked act of the woman, her Angel feels pity: he wept and turned aside”. – Ivan A. Esaulov, „The categories of law and Grace in Dostoevsky's poetics”, in *Dostoevsky and The Christian Tradition*, edited by George Pattison and Diane Oenning Thompson, Cambridge University Press, 2001, p. 123.

⁴⁰ „O adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt căile Lui de necercetat și judecățile Sale de nepătruns” – Rom. 11, 33.

⁴¹ Kallistos Ware, *Împărația lăuntrică*, introducere de Maxime Egger, trad. de Sora Eugenia Vlad, Christiana, București, 1996, pp. 40-41.

Bisericii Catolice. Existența posibilității de a permite trecerea directă din iad în rai, ne arată sensul ortodox pe care Dostoievski l-a imprimat acestui pasaj⁴².

Yuri Lotman un mare semiotician nu este de acord cu viziunea ortodoxă din această parabolă, susținând că lipsa purgatorului crează o ruptură între cultura rusă și cea occidentală⁴³. Lotman susține importanța acestuia mai ales în lumea personajelor dostoievskiene care se bălăcesc cu toate în noroiul păcatului, iar reabilitarea lor directă din focurile iadului în lumina harică a paradisiului devine, pentru acesta, irealizabilă. Viziunea sa este departe de a fi una ortodoxă, chiar dacă în scrierile sale de mai târziu putem observa o îndreptare asupra concepției sale.

Concluzii

Prin demersul nostru analitic am încercat clarificarea unor interogații iscate, în scrieri ale lui dostoievski, în jurul noțiunii de suferință. Am scos în relief rolul pe care suferința la avut în conturarea principalelor personaje dostoievskiene. În fiecare personaj supus analizei se află ascunsă neliniștea pe care scriitorul rus o nutrește pentru omul aflat în suferință.

La Dostoievski găsim posibilitatea a unei tranziții instantanee pentru fiecare personaj de la starea de păcat la cea de sfințenie și înapoi. Personajele dostoievskien sunt atipice, însă această caracteristică a lor face din Dostoievski un scriitor unic în literetura universală.

Cercetare finanțată prin proiectul „Minerva - Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Bibliografie

I. Lucrări în volum

- Berdiaev, Nikolai, *Filosofia lui Dostoievski*, trad. de Radu Părpăuță, Institutul European, Iași, 1992.
- Cristea, Valeriu, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2007.
- Dostoievski, Feodor M., *Crimă și pedeapsă*, ediția III-a, trad. de Ion Covaci, prefață de Albert Kovacs, Ed. Leda, București, 2008.
- Dostoievski, Feodor M., *Frații Karamazov*, vol. I, trad. Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Rao Clasic, București, 1997.
- Dostoievski, Feodor M., *Frații Karamazov*, vol. al II-lea, trad. Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, Rao Clasic, București, 1997.
- Dostoievski, Feodor M., *Însemnări din subterană și alte microromane*, prefețe și note de Emil Iordache, trad. Nicolae Gane și E. Iordache, Polirom, Iași, 2007.

⁴² Ivan A. Esaulov, „The categories of law and Grace in Dostoyevsky’s poetics”, in *Dostoyevsky and The Christian Tradition*, edited by George Pattison and Diane Oenning Thompson, Cambridge University Press, 2001, p. 124.

⁴³ Let us observe here that Yuri Lotman, whilst convincingly juxtaposing a binary model of russian culture with a West European ternary system. – Ivan A. Esaulov, „The categories of law and Grace in Dostoyevsky’s poetics”, in *Dostoyevsky and The Christian Tradition*, edited by George Pattison and Diane Oenning Thompson, Cambridge University Press, 2001, p. 124.

- Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, trad. din lb. franceză de Irineu Ioan Popa, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
- Ewald, Elizabeth J., *The Mystery of Suffering: The Philosophi of Dostoievski's Characters*, Trynity College, Hartford, 2011.
- Kovacs, Albert, *Poetica lui Dostoievski*, Editura Univers, București, 1987.
- Mânzat, Ion, *Psihologia creștină a adâncurilor. F. M. Dostoievski contra Freud*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
- Pop, I.P.S. Irineu, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2001.
- Remete, George, *Suferința omului și iubirea lui Dumnezeu*, ediția a II-a, Ed. Reîntregiea, Alba Iulia, 2006.
- Scrima, André, *Funcția critică a credinței*, prefață, note, trad. de Anca Manolescu, Humanitas, București, 2011.
- Sfântul Isaac Sirul, *Filocalia X – Cuvinte despre sfintele nevoițe*, trad. de Pr. Dumitru Stăniloae, Humanitas, București, 2008.
- Stăniloae, Dumitru, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992.
- Ware, Kallistos, *Împărația lăuntrică*, introd. de Maxime Egger, trad. de Sora Eugenia Vlad, Christiana, București, 1996.

II. Studii și articole

- Esaulov, Ivan A., „The categories of law and Grace in Dostoievsky's poetics”, in *Dostoievsky and The Christian Tradition*, edited by George Pattison and Diane Oenning Thompson, Cambridge University Press, 2001.
- Salvestroni, Simonetta, „Isacco il Siro e l'Opera di Dostoevskij” in *Studia Monastica*, vol. 44, Fasc. 1, 2002.
- Stăniloae, Pr. Dumitru, „Paștile, sărbătoarea luminii în Ortodoxie”, în *Studii Teologice*, XXVII, nr. 5-6, 1975.

III. Sitografie

- <http://arhivaluceafarulromanesc.wordpress.com/%E2%96%BC-proza/george-petrovai-%E2%80%9Esuferinta-mantuitoare-motiv-statornic-in-opera-lui-f-m-dostoievski/>, accesat în 15.09.2014
- <http://autarhia.blogspot.ro/2010/05/spiritualitatea-dostoievskiana.html>, accesat în 26.08.2014.
- <http://ziarullumina.ro/interviu/dialogul-lui-dostoievski-cu-dumnezeu>, accesat în 26.08.2014.